

καπιταλισμός

σε κυβερνάμε

σε ξεγελάμε

σε πυροβολάμε



αντιπολεμικό  
οήμερο

20 | 21  
Μάρτη  
Παλιό Τελευαίο  
Χανιά

**ΚΡΙΣΗ**

**Ενωτική Πρωτοβουλία**

όλη η εξουσία στις γενικές συνελεύσεις

# Καπιταλισμός και σχιζοφρένεια, μια σχέση πάθους

*“Σε μια ορισμένη βαθμίδα της εξέλιξής τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις έρχονται σε αντίφαση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής ή -πράγμα που αποτελεί μονάχα τη νομική γι' αυτό έκφραση- με τις σχέσεις ιδιοκτησίας, μέσα στις οποίες είχαν κινηθεί ως τώρα. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων οι σχέσεις αυτές μεταβάλλονται σε δεσμά τους.*

*Τότε έρχεται μια εποχή κοινωνικής επανάστασης.”*

**Καρλ Μαρξ – Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας, Πρόλογος**

*“Κρίση, με πιάνει κρίση. Κι άμα με πιάσει δεν μπορεί ένας ολόκληρος στρατός να με κρατήσει.”*

**Νίκος Μακρόπουλος – Δημώδες**

## εισαγωγή



Ένα φάντασμα φαίνεται να πλανάται πάνω από τον εύρωστο, ακμαίο (ή τέλος πάντων το δίχως άλλο υπαρκτό) καπιταλισμό μας: το φάντασμα της κρίσης! Παραφράζοντας την πασίγνωστη φράση των Μαρξ και Ένγκελς από το Κομμουνιστικό Μανιφέστο, διαλέξαμε να κάνουμε έναν μικρό αστείσμό γύρω από το τι συμβαίνει γύρω μας το πρόσφατο χρονικό διάστημα σε παγκόσμια κλίμακα. Για την δικιά μας γενιά, που δεν πρόλαβε καλά-καλά την Πτώση του Τείχους -πόσο μάλλον να πρόλαβε την εποχή των “δύο κόσμων”, του ανατολικού μπλοκ του “υπαρκτού σοσιαλισμού” και της “δύσης των χρυσών ευκαιριών”, φάνταζε πάντα κακό ανέκδοτο ή ουτοπική φαντασία μια οποιαδήποτε συζήτηση για το πως ένας ολόκληρος κόσμος φτιαγμένος από τις μαγικές πλίνθους της “ελεύθερης αγοράς”, της “πραγματικής δημοκρατίας” και της “πραγματικά ελεύθερης βούλησης” μπορούσε να καταντήσει η σκιά του εαυτού σε μια μόνο νύχτα.

Βοηθούσε άλλωστε σ' αυτό και η πλούσια συγκομιδή από αστικές θεωρίες γύρω από το “τέλος της ιστορίας” (Φ. Φουκουγιάμα), της “ανοιχτής κοινωνίας” (Κ. Πόππερ) της “σύγκρουσης των πολιτισμών” (Σ. Χάντιγκτον) της “πραγματικής ελευθερίας” (Μ. Φρίντμαν) και των υπολοίπων καλά θρεμμένων ιδεολογικών συνοδοιπόρων κάθε καλού αστικού επιτελείου. Ακόμα και αν στις “ανεπτυγμένες χώρες” τα ποσοστά ακραίας φτώχειας άγγιζαν έως και τα 2/5 του πληθυσμού (δεν συζητάμε καν για τις “υπανάπτυκτες”), ακόμα και αν οι πόλεμοι που διεξήγαγε πάντα το αστικό μπλοκ γίνονταν ολοένα και πιο νοσηροί, ακόμα και αν αυτό το όραμα της γκράντε δημοκρατίας γινόταν θρύψαλα με κάθε ακραία επίδειξη δύναμης των στρατιωτικά εξοπλισμένων κατασταλτικών δυνάμεων ή με κάθε κοινοβουλευτικό πραξικόπημα των κομμάτων εξουσίας, ακόμα και αν η ζωή η ίδια γινόταν ολοένα πιο δύσκολη για τον “απλό εργαζόμενο” και ολοένα πιο εύκολη για τον “απλό εργοδότη”. Όλα πνίγονταν πίσω από ένα χρυσό παραπέτασμα διαφημιστικής ευτυχίας και καθησυχασμών εκ μέρους των εκάστοτε κυβερνητικών εκπροσώπων ότι “όλα πάνε καλά”. Όσπου άξαφνα οι “δείκτες” έπεσαν, οι “αγορές αποσταθεροποιήθηκαν”, οι “πιστώσεις σταμάτησαν να ρέουν”, οι κυβερνήσεις πανικοβλήθηκαν, διεθνείς σύνοδοι ετοιμάστηκαν για να “προβλεφθεί το βάθος της κρίσης”, επικράτησε “συγκρατημένη αισιοδοξία” από τους τολμηρούς οικονομολόγους κυρίως όμως ξεκάθαρη υστερία ή απροκάλυπτος τρόμος μπροστά στο τι μέλλει γενέσθαι. Την κυκλοθυμία και τον φόβο ακολούθησε το μαύρο χιούμορ: για να αποσωβήσουμε την κρίση θα πρέπει να τροφοδοτήσουμε τις τράπεζες με “ενέσεις ρευστού” από τον κρατικό μπουναμά -με άλλα λόγια από την ίδια την τσέπη των εργαζόμενων- και να “παγώσουμε” την παραγωγή όπου

χρειάζεται -με άλλα λόγια μαζικές απολύσεις και περαιτέρω μείωση μισθών-. Ακόμα και η υπεροψία (στα όρια της γνήσιας ηλιθιότητας) των φανατικών υπέρμαχων της απόλυτα ελεύθερης αγοράς που αρνήθηκαν κάθε μορφή κρατικής παρέμβασης κάμφθηκε μπροστά στο αντικειμενικό συμπέρασμα ότι “τα πράγματα σταμάτησαν να πηγαίνουν καλά”.



Όλη αυτή η κυκλοθυμία και ο φόβος βρήκε έναν μόνο σταθερό και ψυχραιμο παρατηρητή: Την πλατιά πλειοψηφία του κόσμου της εργασίας, του μόνου αληθινού παραγωγού του κοινωνικού πλούτου που έστω και ασυνείδητα γνώριζε εκ των προτέρων ότι αυτά που έχει να χάσει είναι λιγοστά, γιατί τα υπόλοιπα είναι έτσι κι αλλιώς χαμένα μέσα σε ένα κυκεώνα χρόνιων αντεργατικών επιθέσεων και καταλήστευσης της εργατικής - “δημόσιας” - περιουσίας. Απέναντι στον φόβο ότι προκειμένου να χαθούν και αυτά τα λιγοστά η κατάσταση θα εκτραπεί ανεπανόρθωτα, επιστρατεύθηκε μια σειρά από φιλολογικά επιχειρήματα σχετικά με το ποιός και το τι ευθύνεται για την κρίση. Τα “golden boys” - η κάστα των μεγαλοχρηματιστών των απανταχού “ναών του χρήματος” - εμφανίστηκαν σαν οι γνησίως κακοί της ιστορίας, το πρόβλημα παρουσιάστηκε σαν μια “κακή διαχείριση” ενός “καλού μοντέλου”, μια προσωρινή εκτροπή που χρήζει μερικών ρυθμίσεων για να επανέλθει. Τα ΜΜΕ ανέλαβαν ένα ρόλο που ξέρουν καλά, να παρουσιάσουν περιπτώσεις ζάπλουτων χρηματιστών που διακοπεύουν σε θέρετρα εν μέσω κρίσης, να λαϊκίσουν μέχρι αηδίας για να καταδείξουν το απολύτως μερικό και εν μέρει ψευδές: ότι η ανθρώπινη απληστία ενός παρασιτικού τμήματος καπιταλιστών και η κακή διαχείριση είναι ο πυρήνας της κρίσης. Στην παγίδα έπεσε με χαρακτηριστική ευκολία και η παραδοσιακή αριστερά: Είτε με την γνησίως διαχειριστική-οπορτουμιστική της εκδοχή (ΣΥΡΙΖΑ) είτε με την ορθόδοξη-δογματική (ΚΚΕ) κάλεσε άμεσα ή έμμεσα σε μια εκλογική έξοδο από την κρίση. Με ένα “μέτωπο ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό” ή με την “αποδυνάμωση των κομμάτων του ευρωμονοδρόμου”, η κρίση εμφανίστηκε σαν υπόθεση που λύνεται στα πλαίσια του ίδιου του συστήματος που την παρήγαγε.

Είναι όμως έτσι; Είναι η κεφαλαιοκρατία τελικά ένα μοντέλο παραγωγής που χρήζει απλώς συνεχών μεταρρυθμίσεων για να μπαλώσουμε τα όποια “έκτροπα”; Είναι η παρούσα κρίση ένα μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία του συστήματος, απολύτως ξεκομμένο από την δομική του λειτουργία ή οι κρίσεις αποτελούν τελικά ένα εγγενές χαρακτηριστικό της οργάνωσης της παραγωγής όπως την γνωρίζει πλέον ολόκληρος ο κόσμος απ’ άκρη σ’ άκρη της γής; Αρκεί επίσης στην όποια αριστερά και στους απανταχού εχθρούς του καπιταλισμού να περιμένουν να πέσει σαν ώριμο φρούτο ένα σύστημα που φαίνεται να πλέει τα λoίσθια;



## μια σύντομη αναδρομή

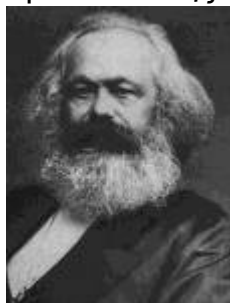
*"Δεν θα υπάρξουν άλλα κραχ στην εποχή μας"*

**T. M. Κέινς - 1927**

Ο άνθρωπος από τις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες αναπτύσσει συγκεκριμένες σχέσεις παραγωγής που διαφοροποιούνται σε σχέση με την ιστορική και κοινωνική περίοδο.

Στην πρωταρχική εμφάνιση των ανθρώπινων κοινωνιών, εμφανίζεται η πρώτη μορφή ανταλλακτικού εμπορίου. Έχουμε, δηλαδή, την πρώτη βαθμίδα της παράγουσας οικονομίας στην οποία δομούνται οι βάσεις της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της αλιείας κτλ.

Στην αρχαιότητα, εμφανίζονται παράλληλα και οι πρώτες οικονομικές εξουσιαστικές-εκμεταλλευτικές σχέσεις. Στην αρχαία Ελλάδα το υποκείμενο της παραγωγής είναι ένα ξεχωριστό στρώμα-τάξη -αυτό των δούλων- που και οι ίδιοι, όπως και τα μέσα παραγωγής ανήκουν στην κυρίαρχη τάξη των ευγενών. Αυτοί είναι που ουσιαστικά καρπώνονται το κέρδος από την παραγωγή όταν βέβαια έχουμε φτάσει να μιλάμε για ανταλλαγή των προϊόντων της εργασίας.



Με το ξεπέραςμα του παραδοσιακού δουλκτητικού κοινωνικο-οικονομικού σχηματισμού περνάμε σε ένα νέο στάδιο της παραγωγής, αυτό της φεουδαρχίας. Στην φεουδαρχία ο παραγωγός ενός προϊόντος είναι ταυτόχρονα και ιδιοκτήτης του, πράγμα που ιστορικά θα αλλάξει για πρώτη φορά με τις πρώτες αστικές επαναστάσεις. Με την εμφάνιση της κεφαλαιοκρατίας η σχέση αυτή απεμπλέκεται οριστικά. Το προϊόν της εργασίας του παραγωγού που προηγουμένως προοριζόταν για να θρέψει αυτόν, την οικογένειά του και τον φεουδάρχη του, διακινείται πλέον σαν εμπόρευμα που μπορεί να καταλήξει σε άλλα χέρια, μέσω ενός νέου μοντέλου, αυτό της αγοράς. Ουσιαστικά τότε αρχίζει να δομείται και το τωρινό σύστημα παραγωγής, ο καπιταλισμός. Θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε κάποιες βασικές έννοιες που διέπουν το σύστημα ώστε να μπορέσουμε να μιλήσουμε πιο συγκεκριμένα για το πως εμφανίζονται και τι χαρακτηριστικά παίρνουν οι διάφορες κρίσεις που εμφανίζονται στην ιστορία του.

## το “κραχ” του 1929

Βασική εμπειρική αφετηρία της ανάλυσης μας για την σημερινή κρίση, είναι σίγουρα η μεγάλη κρίση του χρηματιστηριακού συστήματος των ΗΠΑ το 1929. Ήδη, σχεδόν 80 χρόνια πριν από αυτήν, ο Κ. Μαρξ υπερβαίνοντας τις αστικές θεωρίες της πολιτικής οικονομίας, είχε αρχίσει να σκιαγραφεί τα βασικά χαρακτηριστικά και τις αντιφάσεις του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Θεμελιακοί νόμοι της ανάλυσης του, όπως οι νόμοι της αξίας και υπεραξίας, ο “νόμος της υπερσυσσώρευσης” και ο “νόμος της πτωτικής τάσης του κέρδους” καθώς και οι κυκλικές κρίσεις στη σφαίρα της παραγωγής βρήκαν την πρώτη τους τρανή πρακτική εφαρμογή εκείνη την “μαύρη τρίτη” της 29ης Οκτωβρίου του 1929.

*"Ο σοφέρ του πλούσιου βιομηχάνου τέντωνε το αυτί του να ακούσει τις ειδήσεις για τυχόν κινήσεις στη μετοχή της Bethlehem Steel. Ο υαλοκαθαριστής στο χρηματιστηριακό γραφείο έκανε διάλειμμα να μάθει πώς πήγαινε η αγορά και η πρόην ηθοποιός μετέτρεπε το διαμέρισμά της σε γραφείο πηγμένο από γραφήματα, οικονομικές αναφορές, διαγράμματα". Καθημερινές σκηνές στα μέσα του 1929, όπως τις περιέγραφε ο αρχισυντάκτης του περιοδικού "Harper's" Frederick Lewis Allen λίγο καιρό πριν το μεγάλο κραχ χτυπήσει την πόρτα του αμερικανικού χρηματιστηρίου, προκαλώντας κύματα πανικού στους ανυποψίαστους επενδυτές.*

Όπως και στα σημερινά δεδομένα η “τραπεζική πίστη” ήταν ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό της αγοράς της δεκαετίας του 1920 στις ΗΠΑ. Οι χρηματιστηριακές αγορές πραγματοποιούσαν αξιοσημείωτη άνοδο και το ευρύτερο κλίμα αισιοδοξίας δεν έδειχνε το τι θα επακολουθούσε. Στην πραγματικότητα όμως, η συνεχής άνοδος της παραγωγικότητας και η μείωση της τιμής των εμπορευμάτων, δεν ακολουθήθηκε από μια αντίστοιχη αύξηση των μισθών και άρα της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Ένα από τα συγγενή στοιχεία της τότε κρίσης με αυτή του σήμερα ήταν η συνεχής δανειοδότηση και η υπερχρέωση των πιστωτών. Αυτό από την πλευρά των επιχειρήσεων οδήγησε στην μείωση των επενδύσεων και ταυτόχρονα στην πτώση της κατανάλωσης από πλευράς των αγοραστών. Αυτή φαίνεται να είναι και η εφαρμογή του ενός από τους μαρξικούς νόμους της καπιταλιστικής παραγωγής που αναφέραμε παραπάνω, του νόμου της υπερσυσσώρευσης.

Στη δεδομένη στιγμή που εμφανίζεται μία ανισορροπία μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, δηλαδή, όταν το υπερπροϊόν είναι πλεονάζον της δυνατότητας αγοράς του από τους μισθωτούς και δεν δύναται να πραγματοποιηθεί η υπεραξία, έχουμε και μια κρίση υπερσυσσώρευσης. Επομένως, εφόσον δεν υπάρχει κατανάλωση δεν μπορεί να υπάρξει και κέρδος με αποτέλεσμα το κεφάλαιο να αυξάνεται συγκεντρωτικά στα χέρια της αστικής τάξης μπλοκάροντας όμως την θεμελιώδη κίνηση της αγοράς.

Ο καπιταλισμός από τη φύση του έχει τάσης ύφεσης (κρίσεις) οι οποίες οφείλονται στην πτώση του μέσου ποσοστού κέρδους. Κατά τον Μαρξ, το κεφάλαιο διακρίνεται σε μεταβλητό και σταθερό μέρος. Ως μεταβλητό μέρος ορίζεται το τμήμα του κεφαλαίου το οποίο μεταφρασμένο σε χρήμα μετακινείται συνεχώς μεταξύ αστικής και εργατικής τάξης, ενώ ως σταθερό μέρος ορίζεται το τμήμα εκείνο που έχει περιέλθει πλέον στα χέρια των κεφαλαιοκρατών. Οι δύο αυτές εκδοχές του κεφαλαίου συνθέτουν το *ολικό κεφάλαιο που* είναι απαραίτητο για τον ορισμό του ποσοστού κέρδους. Το μέσο ποσοστό κέρδους (δείκτης της αποδοτικότητας του κεφαλαίου) είναι ο λόγος της σχέσης υπεραξίας προς το ολικό κεφάλαιο.

$$\text{Ποσοστό κέρδους} = (\text{Σχέση υπεραξίας}) / (\text{Ολικό Κεφάλαιο})$$

Με λίγα λόγια το ποσοστό φανερώνει το κατά πόσο ο κεφαλαιοκράτης βγαίνει περισσότερο ή λιγότερο κερδισμένος από την εκμετάλλευση των μέσων παραγωγής και της απόσπασης της υπεραξίας.

Η συνεχής αύξηση της τεχνικής και η ανάπτυξη των μέσων εργασίας που παρέχει το κεφάλαιο στους εργαζόμενους οδηγεί στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Πράγμα που για τον εργαζόμενο σημαίνει ότι για τις ίδιες ώρες εργασίας παράγει περισσότερο, χωρίς αντίστοιχα να πληρώνεται περισσότερο. Μέσω αυτής της υπερεργασίας επιτυγχάνεται η αύξηση της σχετικής υπεραξίας σύμφωνα με την οποία ο κεφαλαιοκράτης καρπώνεται τα κέρδη της επιπλέον εργασίας των μισθωτών και αυξάνει το κεφάλαιό του. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον παραπάνω λόγο το ποσοστό κέρδους μειώνεται.

Συμπερασματικά εξαιτίας της επαναλαμβανόμενης μετακίνησης του κεφαλαίου και των νόμων που διέπουν τις βασικές πτυχές των παραγωγικών σχέσεων, η ισορροπία των χρηματοπιστωτικών σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών τάξεων περιέρχεται σε αστάθεια η οποία είναι συνεχώς ανακυκλώμενη. Όπως θα δούμε και παρακάτω κρίσεις σαν αυτές του '29 δεν είναι μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία της κεφαλαιοκρατίας αλλά εμφανίζονται σε μικρότερη ή μεγαλύτερη ένταση κάθε φορά. Η ισχύς των μαρξικών νόμων σε κάθε μία από αυτές τις κρίσεις ανάγει εν τέλει σε νομοτέλεια την επανεμφάνιση της επόμενης κρίσης σε κυκλική εναλλαγή.

## αποτελέσματα της κρίσης του 1929

Στις ΗΠΑ το σύστημα για την έξοδο από την κρίση ανέτρεψε τις υπάρχουσες θεωρίες περί πλήρους ελεύθερης αγοράς (*laisse faire*) και την εμφάνισή τους έκαναν θεωρίες κρατικού προστατευτισμού (παρεμβατισμού) με κύρια αυτή του Κέινς. Σύμφωνα με αυτήν για να τονωθούν οι εξασθενημένες αγορές έπρεπε το κράτος να πάρει το ρόλο του κεντρικού διακανονιστή των επενδύσεων δίνοντας την ευκαιρία σε επιχειρήσεις να αναλάβουν δημόσια έργα έτσι ώστε να υπάρξει ανατροφοδότηση στην παραγωγή και να ξεπεραστεί η ύφεση. Άμεση εφαρμογή των παραπάνω θεωριών αποτέλεσε το λεγόμενο "new deal" του Φ. Ρούσβελτ. Ένα νέο κράτος πρόνοιας κάνει την εμφάνισή του. Ταυτόχρονα με

την τόνωση της εξαθλιωμένης εργατικής τάξης των ΗΠΑ το κράτος πρόνοιας φρόντισε κατάλληλα να λειτουργήσει σαν ένας μοχλός εξομάλυνσης των κοινωνικών αντιθέσεων.

Την κρίση του '29 διαδέχθηκε μια περίοδος μακράς ύφεσης η οποία εξαιτίας της δεδομένης διεθνοποίησης της παραγωγής εξήχθη και στον ευρωπαϊκό χώρο (πχ δάνεια Γερμανίας από ΗΠΑ). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι οικονομίες των μεγαλύτερων χωρών της Ευρώπης να οδηγηθούν σε μαρασμό και εν αντιθέσει με την Αμερική που βρήκε διέξοδο στο κεϋνσιανισμό, να εκτραπούν στον ναζισμό και στον φασισμό.

## μερικοί κλασσικοί ορισμοί

Κατά τη διάρκεια ανάγνωσης αυτού του κειμένου, εμφανίζονται αναγκαστικά, για την εξήγηση των κρίσεων, διάφοροι κλασσικοί όροι οι οποίοι δεν είναι απαραίτητα κατανοητοί. Έτσι θα προσπαθήσουμε σε αυτό το σημείο την απλή, όσο γίνεται, επεξήγηση αυτών των όρων.

Οι κύριοι όροι που συναντούμε είναι οι εξής: κρίση, υπερσυσσώρευση, υπεραξία, μέσο ποσοστό κέρδους. Όπως καταλαβαίνουμε μια κρίση υπερσυσσώρευσης δημιουργείται από την συσσώρευση κεφαλαίου, μεγάλου μεριδίου πλούτου, σε χέρια λίγων. Αυτό πώς επιτυγχάνεται; Με την λεγόμενη συνεχή απόσπαση υπεραξίας από τους εργαζομένους.. Όταν αναφερόμαστε στην υπεραξία μιλάμε για την μέγιστη εκμετάλλευση της εργασίας των εργαζομένων και αυτών που παράγουν. Δηλαδή, το γεγονός πως ο πλούτος που οι εργαζόμενοι παράγουν καταλήγει στα χέρια των κεφαλαιοκρατών (αυτών που κατέχουν τα μέσα παραγωγής, π.χ. Ένας εργοστασιάρχης), ενώ οι ίδιοι πληρώνονται για την ώρα που εργάστηκαν ώστε να παράξουν προϊόντα πολύ λιγότερο από αυτό που πραγματικά αντιστοιχεί στην αξία αυτών των προϊόντων. Η πώληση των παραγόμενων προϊόντων αποφέρει στον κεφαλαιοκράτη κέρδος, μέσω της διάθεσής τους στην αγορά. Αυτό, λοιπόν, το κέρδος, εμπεριέχει ακριβώς την έννοια της υπεραξίας. Και αυτή ακριβώς η έννοια συνεισφέρει στην άνοδο των κερδών του κάθε κεφαλαιοκράτη, και έτσι στη συνολική συσσώρευση κεφαλαίου.

## ο πόλεμος σαν “όπλο” του κεφαλαίου

Ένας πόλεμος έχει δύο βασικά θετικά αποτελέσματα για το κεφάλαιο και την υπέρβαση της κρίσης του. Από τη μία ενισχύει ή αξιοποιεί την πολεμική βιομηχανία είτε αυξάνοντας την παραγωγή όπλων είτε χρησιμοποιώντας τα όπλα που είναι στις αποθήκες συσσωρευμένα, και στις δύο πτυχές πάντως τα όπλα αυτά “καταναλώνονται” (στην προκειμένη πάνω σε ανθρώπους) αποφέροντας κέρδος. Από την άλλη, καταστρέφοντας ολόκληρες περιοχές, εκτάσεις ή ακόμα και χώρες δημιουργούνται νέες αγορές, άρα και δυνατότητα για νέες κατασκευές ή γενικά νέες επενδύσεις και άρα δυνατότητα για νέο κέρδος. Και στις δύο περιπτώσεις, περιγράφεται η προσπάθεια του κεφαλαίου να αντισταθμίσει την πτώση του ποσοστού κέρδους, και άρα την κρίση. Ουσιαστικά το κεφάλαιο μπόρεσε να ανακάμψει μόνο μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο χωρίς βέβαια να φτάνει ακόμα τα κέρδη που είχε πριν την κρίση του '29 και δημιουργώντας αργότερα μια νέα “χρυσή περίοδο” για την κερδοφορία του κεφαλαίου. Πάλι υπάρχει μια διαφοροποίηση μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης.

Αφού οι ΗΠΑ πέτυχαν την οριστική τους ανάκαμψη από την ύφεση του 1929 ακολούθησε μια “χρυσή περίοδος” του καπιταλιστικού συστήματος διεθνώς. Ενισχυμένο από την σύγκρουση του με την τότε κραταιά σοβιετική ένωση μέσω του ψυχρού πολέμου και

μιας σειράς συρράξεων (βλ. Κορέα, Λ. Αμερική) άρχιζαν να εμφανίζονται και οι πρώτες θεμελιακές αναθεωρήσεις του κεϋνσιανισμού. Κάνουν λοιπόν την εμφάνιση τους θεωρίες που ανασύρουν την πατροπαράδοτη αρχή του *laisse faire*, αναβαθμισμένη σε κύρια χαρακτηριστικά της. Ο Κέινς πλέον αφήνεται στην άκρη για να ακολουθήσει ο Φρίντμαν και ο **μονεταρισμός**, η πλήρης απελευθέρωση της αγοράς, οι ιδιωτικοποιήσεις, το “μικρό κράτος” και η ελευθερία στην πρωτοβουλία των επιχειρήσεων να δράσουν όπως αυτές νομίζουν, χωρίς την στέγη του “κράτους πατερούλη” που θα συνδράμει για την ομαλή διεξαγωγή του ανταγωνισμού. Κύριες πολιτικές εφαρμογής των νέων θεωριών αποτελούν ο Ρήγκαν στις ΗΠΑ και η Θάτσερ στην Μ. Βρετανία. Την νέα αυτή χρυσή εποχή του καπιταλισμού ακολουθούν μια σειρά μερικών κρίσεων σε χρηματιστηριακές αγορές καθώς και άλλους τομείς της παραγωγής που θα αναπτύξουμε παρακάτω.

## η σημερινή κρίση και πόσο διαφέρει απο τις προηγούμενες

### Ευθύνεται η κυβέρνηση για την κρίση;

Σε μια εποχή οπού ο καθένας μας πλήττεται από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης -επίκεντρο όλων των συζητήσεων, των ΜΜΕ και του τύπου- η πολιτική διαφαίνεται ως υπαίτια, δηλαδή προβάλλεται ότι η πολιτική διακυβέρνηση ευθύνεται κατά βάση μέσω του λάθους τρόπου της διαχείρισης της οικονομίας. Σκοπός αυτού του κειμένου, δεν είναι να αναιρέσουμε κάθε πολιτική ευθύνη ,αλλά να καταστήσουμε κατανοητό πως η πολιτική ευθύνεται μέχρι το σημείο που αποτελεί όχημα για την εξασφάλιση των καπιταλιστικών συμφερόντων (βάση θέσπισης ευνοϊκών νόμων για το κεφάλαιο και κατακεράυνωσης των δικαιωμάτων της εργατικής τάξης) και ταυτόχρονα να αναγνώσει την φύση του καπιταλισμού στην οποία έχει τις ρίζες της η πραγματική ευθύνη της οικονομικής κρίσης.

### Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο οικονομική ανάκαμψη... και έπειτα;

Τον τελευταίο αιώνα η οικονομία έχει πληγεί από επαναλαμβανόμενες κρίσεις με πιο χαρακτηριστική αυτή του 1929 στην Αμερική (κραχ), από την οποία φάνηκε να ανακάμπει μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο, περίπου από την δεκαετία του '70 και έπειτα έγινε και πάλι έντονη η κάμψη της οικονομίας ,δηλαδή το μέσο ποσοστό κέρδους του κεφαλαίου έπεφτε και μια νέα κρίση γεννιόταν. Ως φυσική απόρροια του καπιταλισμού, για την ανάκαμψη της κερδοφορίας έγιναν στρατηγικές αλλαγές που σκοπό είχαν και να θωρακίσουν την αστική κυριαρχία. Η νέα κρίση διαφαίνεται και μέσω των παρακάτω στατιστικών στοιχείων, από το 1960 μέχρι το 2007 οι διεθνής οικονομία αντιμετώπισε, 28 πιστωτικές κρίσεις, 28 “εκρήξεις φούσκας” στην αγορά ακινήτων, 58 χρηματιστηριακές κρίσεις και 122 υφέσεις.



### Αλλαγές στην “στρατηγική του καπιταλισμού”

Η πλέον σημαντική, ποιοτική τομή, έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '70 με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, η οποία οδήγησε στην αύξηση της σχετικής υπεραξίας, και την είσοδο των διανοητών - επιστημόνων στην εργατική τάξη. Παλαιότερα ως εργατική τάξη οριζόντουσαν μόνο οι χειρωνακτές, ενώ σε αυτήν την χρονική συγκυρία, οι κεφαλαιοκράτες προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν μεγαλύτερο εύρος εργατικού δυναμικού για να επιτύχουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους τους και την ανάκαμψη, σε συνδυασμό και με την ανάγκη που υπήρχε στην παραγωγή για τέτοιου είδους δυναμικό λόγω των νέων τεχνολογιών. Επίσης, προκειμένου να αποσπάσουν ακόμα μεγαλύτερη απόλυτη υπεραξία έγινε παράταση της εργάσιμης μέρας καθώς και εντατικοποίησης της εργασίας. Έτσι, προκλήθηκε μια νέα σύμπλεξη παλιών και νέων μορφών εκμετάλλευσης. Παράλληλα, οι καπιταλιστικές σχέσεις

παρουσίασαν εκτατική ανάπτυξη τόσο όσον αφορά γεωγραφικά χαρακτηριστικά (νέες αγορές από την “κατάρρευση” του ανατολικού μπλοκ και από τους πολέμους), όσο και σε νέους κλάδους οι οποίοι βιομηχανοποιήθηκαν (νέες τεχνολογίες). Ενώ μαζί με όλα αυτά αναπτύχθηκε ο χρηματοπιστωτικός τομέας, το πολεμικό στοιχείο και σε συνδυασμό με τη διεθνοποίηση του κεφαλαίου (παγκοσμιοποίηση) και τις ιδιωτικοποιήσεις οδηγούμαστε αφενός, στην νέα μορφή αστικών κρατών, πολιτικών συστημάτων και αφετέρου στην ενίσχυση καπιταλιστικών ολοκληρώσεων (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση). Σε όλα αυτά έδρασε ενισχυτικά η σύγκληση σοσιαλοδημοκρατίας και νεοφιλελευθερισμού και η ενσωμάτωση της αριστεράς. Τα παραπάνω στοιχεία βοήθησαν στην προσωρινή ανάκαμψη του μέσου ποσοστού κέρδους ανά περιόδους και στην καθυστέρηση της σημερινής κρίσης αν και δεν κατάφεραν να οδηγήσουν σε μια νέα “χρυσή περίοδο” για την καπιταλιστική κερδοφορία, κατάφεραν να εδραιώσουν νεοφιλελεύθερα δόγματα.

### **Τα νέα «κόλπα» του καπιταλισμού απ’ το ’70 και μετά...**

Όλη αυτή η περίοδος από την δεκαετία του ’70 και μετά, διακρίνεται, και μπορεί να κατανοηθεί πολύ καλύτερα με αυτό τον τρόπο, σε ορισμένες φάσεις.

Για παράδειγμα, από την “κρίση” του ’73 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του ’80 το κύριο τέχνασμα του κεφαλαίου ήταν η μείωση των μισθών και των κοινωνικών παροχών, ενώ από τα μέσα του ’80 και μέχρι τα μέσα ’90 νούμερο ένα χαρακτηριστικό για την ένταση της εκμετάλλευσης είναι η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Από εκεί και πέρα, όμως, νέα δεδομένα στο οπλοστάσιο του καπιταλισμού βγαίνουν στο προσκήνιο, αφού τα υπάρχοντα δεν απέδωσαν (για την ανάσχεση της “πτώσης”). Καταλυτικές εδώ για την νέα επίθεση οι στρατηγικές που υιοθετήθηκαν αντίστοιχα από ΗΠΑ (“Νέα Οικονομία”) και ΕΕ (συνθήκη της Λισσαβόνα), και με μεγάλη ανάσα τις “καταρρεύσεις” στο ανατολικό μπλοκ, εμπεριέχοντας νέα και παλιά στοιχεία.

Σε παγκόσμιο επίπεδο αναβαθμίστηκαν:

- οι μέθοδοι εκμετάλλευσης των εργαζομένων και των φυσικών πόρων ώστε να αυξηθεί η κερδοφορία,
- η καπιταλιστική διεθνοποίηση-ολοκληρώσεις (π.χ. ΟΝΕ, ευρώ),
- ο πόλεμος (Γιουγκοσλαβία, Κοσσυφοπέδιο, Πόλεμος του Κόλπου κλπ) και κυρίως ενισχύθηκε
- η σχέση παραγωγικού-χρηματοπιστωτικού τομέα, και το χρηματιστήριο, με ακόμα μεγαλύτερη συγκέντρωση κεφαλαίου σε όλο και λιγότερα χέρια.

### **Ενισχυμένη η επίθεση του καπιταλισμού στις μέρες μας**

Παρ’ όλη αυτή την επίθεση, και τα “κάποια” αποτελέσματα στην οικονομία, οι τριγμοί του 2000-2001 έρχονται να επιβεβαιώσουν την βαθύτερη εδραίωση της κρίσης. Έτσι ο καπιταλισμός περνάει από το 2001 σε νέες αναπροσαρμογές και επίθεση: Ακόμα μεγαλύτερη αναβάθμιση των παραπάνω στοιχείων της προηγούμενης δεκαετίας, νέα παραδείγματα πολέμου σε Ιράκ, Αφγανιστάν και Λίβανο. Εδώ ήρθε να προστεθεί και η ανατίμηση των εμπράγματων αξιών (όπως το πετρέλαιο, ο χρυσός, τα τρόφιμα, οι πρώτες ύλες) και το ράλι των τιμών τους, καθώς και η υποτίμηση του δολαρίου. Μαζί με όλα αυτά, έρχεται η υπερεπέκταση του χρηματοπιστωτικού τομέα στηριζόμενος στα στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια και στην ενίσχυση του χρηματιστηρίου, στο οποίο παρατηρείται το εξής φαινόμενο: οι πλασματικές αξίες και τα κεφάλαια είναι πολλαπλάσια της πραγματικής αξίας του προϊόντος, αφού “προσδοκία στην προσδοκία” η αξία των μετοχών και του ρευστού που διακινείται αυξάνονται.

### **«Ο τραπεζικός κεϋνσιανισμός»**

Οι κεφαλαιοκράτες πάντα με σκοπό να ξεπεράσουν την κρίση υπερ-συσσώρευσης, επιχειρήσαν να αναδιανύσουν τον πλούτο, προσωρινά, στην εργατική τάξη, μέσω του δανεισμού, σε αντίθεση δηλαδή με παλιότερα όπου η αναδιανομή του πλούτου έγινε με



κοινωνικές παροχές (κράτος πρόνοιας ή κεϋνσιανισμός). Αυτό επιτεύχθηκε μέσω συγκεκριμένων κινήσεων, οι οποίες ήταν οι εξής: α) την ελαχιστοποίηση των επιτοκίων των δανείων και β) τη μαζική παροχή δανείων, ακόμα και σε άτομα μη οικονομικά εξασφαλισμένα, τα οποία ίσως και να μην ήταν ικανά να αποπληρώσουν το χρέος τους. Συνεπώς, ο δανεισμός έγινε εξαιρετικά απλόχερος, με άμεσο στόχο να μπορεί η εργατική τάξη να καταναλώσει τα προϊόντα που παράγονται, (άρα η υπεραξία να πραγματοποιηθεί), και απώτερο σκοπό το κεφάλαιο να μπορεί να κερδίζει, και να υπερβεί την κρίση του.

Έτσι διαμορφώθηκε το λεγόμενο μοντέλο του “τραπεζικού κεϋνσιανισμού”. Με το μοντέλο αυτό, επιτεύχθηκε μια “σύγκλιση” συμφερόντων στην οικονομία. Αφενός η έλλειψη παροχών από το κράτος αντικαταστάθηκε από την ανάληψη δανείων, ικανών σε περιόδους λιτότητας να αποτρέπουν την ολοκληρωτική οικονομική εξαθλίωση των εργαζομένων, και αφετέρου ευδοκίμωσε και η “πραγματική” οικονομία, αφού εξασφαλιζόταν η πώληση των προϊόντων, ενώ παράλληλα ενισχυόταν ο χρηματοπιστωτικός τομέας ο οποίος αποσπούσε ένα συνεχώς αυξανόμενο τμήμα συνολικής παραγόμενης υπεραξίας και όγκου κερδών. Έτσι, οικοδομήθηκε ένα “μπλοκ” στήριξης του μοντέλου της αστικής πολιτικής και των επιλογών της.



### **Πώς κατέρρευσε το μοντέλο του “τραπεζικού κεϋνσιανισμού”**

Συρρικνώθηκε η καταναλωτική δυνατότητα των εργαζομένων της Δύσης και ειδικότερα των φτωχότερων λαϊκών στρωμάτων, οι οποίοι τότε ήταν οι βασικοί δανειολήπτες. Παράλληλα, οι τράπεζες άρχισαν να αυξάνουν τα επιτόκια και οι επιχειρήσεις μείωναν τους μισθούς, καταργούσαν τις υπερωρίες και απέλυαν εργαζόμενους, σε μια αμυντική στάση θωράκισης του κέρδους τους. Γεγονότα που επιβεβαιώνονται και στα λόγια του Κ. Μαρξ ο οποίος νωρίτερα είχε πει: “Η τελική αιτία όλων των πραγματικών κρίσεων παραμένει πάντα η φτώχεια και ο περιορισμός καταναλωτικών μαζών, που αντιτίθεται στην τάση της καπιταλιστικής παραγωγής να αναπτύσσει έτσι τις παραγωγικές δυνάμεις, λες και το όριο της αποτελείται μόνο από απόλυτες ικανότητες κατανάλωσης της κοινωνίας”.

### **Τοξικά Ομόλογα**

Άμεσα αποτελέσματα της συρρίκνωσης της καταναλωτικής δυνατότητας είναι η αδυναμία αποπλήρωσης δανείων από τους εργαζομένους και παράλληλα η καταβαράθρωση των πλασματικών αξιών που αντιπροσώπευαν τα κάθε λογής τοξικά ομόλογα.

*Τι είναι όμως αυτά τα τοξικά ομόλογα?*

Οι τράπεζες αντί να περιμένουν το απαιτούμενο χρονικό διάστημα να ξεπληρώσουν οι εργαζόμενοι τα δάνειά τους αποφάσισαν να σπάσουν σε κομμάτια-ομόλογα τα παραπάνω μεγάλα χρωστούμενα κεφάλαιά τους τα οποία επί της ουσίας ήταν χρέη. Στόχος ήταν η πώληση αυτών των ομολόγων σε εταιρίες ή οργανισμούς που είχαν άμεσα ρευστό έτσι ώστε να επανατροφοδοτηθούν τα κενά ταμεία των τραπεζών. Αρχίζοντας όμως μια αλυσίδα πώλησης αυτών των τοξικών ομολόγων λειτουργεί μία συνεχής αύξηση της τιμής τους. Αυτό γίνεται λόγω της συνεχής προσδοκίας του αγοραστή να ανέβει η τιμή του ομολόγου και αυτός να αποκτήσει κέρδος πουλώντας το, σε συνδυασμό και με την είσοδό του στο χρηματιστήριο. Έτσι δημιουργείται μια πυραμίδα από πολλαπλά στρώματα ομολόγων, από αυτά που έχουν χαμηλότερη τιμή σε αυτά που έχουν μεγαλύτερη. Στην βάση όμως της πυραμίδας βρίσκονται αυτά τα ομόλογα των οποίων η τιμή αντιστοιχεί σε χρέη εργαζομένων απ' τα δάνεια, και όχι πραγματικά λεφτά. Επιπλέον η τελική τιμή που έχουν φτάσει τα ομόλογα μετά τις εμπορευματικές συναλλαγές δεν αντιστοιχεί σε μέγεθος στην πρωταρχική, ακόμα και στην περίπτωση που αυτή υπήρχε και δεν ήταν χρέος. Έτσι όταν οι εργαζόμενοι έφτασαν στο σημείο να αδυνατούν να αποπληρώσουν τα δάνεια η βάση άρχισε να καταρρέει συμπαρασύροντας μαζί της όλη την πυραμίδα.

## αντί επιλόγου

Αδιαμφισβήτητα, είναι δύσκολο ακόμα να αντιληφθούμε το μέγεθος της οικονομικής κρίσης και να προβλέψουμε τις συνέπειες που αυτή θα επιφέρει. Παρόλα αυτά, όπως η ιστορία -μέχρι τώρα- έχει αποδείξει, το κεφάλαιο έχει συγκεκριμένες μεθόδους να υπερβαίνει τις οικονομικές κρίσεις που, νομοτελειακά, το ίδιο δημιουργεί. Στην προσπάθειά του αυτή και, προκειμένου να αυξήσει τα κέρδη του, προβαίνει σε ιμπεριαλιστικούς πολέμους, αντεργατικές ρυθμίσεις, απολύσεις και, γενικά, σε εκμετάλλευση σχετικά αναξιοποίητων πεδίων κερδοφορίας.

Πιο συγκεκριμένα, οι πολεμικές επιχειρήσεις, πέρα από τη μεγάλη κίνηση κεφαλαίων μεταξύ κρατών και εταιρειών πολεμικού εξοπλισμού, εξασφαλίζουν τη δημιουργία νέων αγορών, με την ταυτόχρονη καταστροφή παραγωγικών δυνάμεων και, κατά συνέπεια, τεράστια κέρδη για τους καπιταλιστές. Συγχρόνως, σε ότι αφορά τις αντεργατικές ρυθμίσεις, το κεφάλαιο εντείνει την επίθεσή του με ελαστικά ωράρια, ανασφάλιστη εργασία, σπάσιμο των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, μείωση των αποδοχών, αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης και «πάγωμα» των συντάξεων, σε συνδυασμό με μαζικές απολύσεις εργαζομένων, ώστε να επιτύχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη απόσπαση υπεραξίας και, παράλληλα, να μειώσει τα παραγόμενα προϊόντα με σκοπό να αποφεύγεται η υπερσυσσώρευσή τους στις αποθήκες. Τέλος, η εκμετάλλευση του τομέα της εκπαίδευσης- μέσω των ιδιωτικών πανεπιστημίων- αλλά και η περαιτέρω επιχειρηματοποίηση των δημόσιων πανεπιστημίων, συντελούν στην υποταγή της παιδείας στους νόμους της αγοράς, δημιουργώντας ταυτόχρονα έναν νέου τύπου «ευέλικτο» εργαζόμενο με εργαλειακές γνώσεις, κατευθύνοντας την έρευνα στην ικανοποίηση των αναγκών του κεφαλαίου.

Πέρα από τα παραπάνω, η οικονομική κρίση ήδη φαίνεται να έχει πολιτικοϊδεολογικές προεκτάσεις, που θα προκαλέσουν μεγάλες κοινωνικές -αναταράξεις- σύμφωνα με αυτά που μας έχει διδάξει και η ιστορία του καπιταλισμού. Η συγκεκριμένη κρίση είναι και η πρώτη στην οποία παρατηρούμε μία ιδεολογική ήττα του καπιταλισμού σαν «το μόνο κοινωνικοοικονομικό σύστημα που είναι βιώσιμο», καθώς οι οικονομικές αντιθέσεις έχουν οξυνθεί σε τέτοιο βαθμό που η πολιτική τους έκφραση είναι αναπόφευκτη. Σε τέτοιες περιόδους, το παρακράτος κάνει εντονότερη την εμφάνισή του, ως μηχανισμός του συστήματος για την καταστολή κινημάτων, ενώ ταυτόχρονα, κομμάτια της κοινωνίας αναζητούν ιδεολογική διέξοδο σε εθνικιστικές λογικές.

Στην παρούσα χρονική συγκυρία, είναι επιτακτική -όσο ποτέ άλλοτε- η ανάγκη τόσο της νεολαίας, όσο και της εργατικής τάξης να αντιληφθούν πως η βάση των προβλημάτων τους είναι κοινή και να ενώνονται στη λογική της αμφισβήτησης του υπάρχοντος συστήματος και της ανατροπής του. Σε αυτή την κατεύθυνση, είναι αναγκαίο να συγκροτούνται συνελεύσεις, τα χαρακτηριστικά των οποίων, να αντιτίθενται στις υπάρχουσες δομές με τρόπο που θα καλλιεργεί την κουλτούρα της αμφισβήτησης, της συνδιαμόρφωσης και του δημόσιου ειλικρινούς διαλόγου. Τέτοιες διαδικασίες σε γειτονιές, πόλεις, εργασιακούς χώρους, πανεπιστήμια και σχολεία, θα εμπνέουν την άμεσα θιγόμενη κοινωνική πλειοψηφία για νέες διεκδικήσεις που θα οδηγούν σε νικηφόρους αγώνες. Επίσης, τα συντονιστικά αυτά, θα έρχονται σε ρήξη με το υπάρχον σύστημα καθρεφτίζοντας τις ανάγκες της κοινωνίας, αντιτιθέμενες στις πλήρως απονομιμοποιημένες στις συνειδήσεις δομές όπως οι ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ. Οι παραπάνω δομές μας βρίσκουν αντίθετους καθώς αναπτύσσουν τη λογική της ανάθεσης και παρουσιάζουν μία κάθετη διάρθρωση. Αποτελέσματα της οποίας είναι όχι μόνο οι εργαζόμενοι να μην συμμετέχουν άμεσα στη λήψη αποφάσεων όσον αφορά στα αιτήματα και στις δράσεις τους ισότιμα και συνεπώς να μην αντικατοπτρίζονται οι πραγματικές τους ανάγκες, αλλά και να αποδυναμώνεται στο μυαλό τους η ισχύ των συλλογικών διεκδικήσεων.

Σε οριακές καταστάσεις, όπως αυτή που ζούμε τώρα, όπου όλα αμφισβητούνται και όλα διαμορφώνονται, το ζήτημα είναι ποιος δίνει την τελική απάντηση. Θα επιτρέψουμε στο κλονισμένο σύστημα να ορθοποδήσει και τελικά να επιβληθεί, οδηγώντας μας σε έναν ακόμα μεσαίωνα με ακροδεξιά χαρακτηριστικά ή θα εμπνευστούμε από τις νέες προοπτικές και με όπλο μας τους συλλογικούς αγώνες θα δομήσουμε τη νέα αριστερά; Την αριστερά που θα ορίζει το θετικό πρόταγμα για την έμπνευση και την αφύπνιση της κοινωνίας, ώστε να εξαλείψει κάθε στοιχείο εκμετάλλευσης. Το μέλλον μας ήταν και είναι υπό διαμόρφωση, και πάνω στην αριστερά που ζούμε έχουμε να διαλέξουμε δύο μονοπάτια: ή θα επιτρέψουμε να διαμορφωθεί σε ακόμα πιο ζοφερό, μαύρο, κρύο και δυσσοίωνο ή θα “βάλουμε μπρος” να διαμορφώσουμε ένα απελευθερωμένο, χειραφετημένο, δημιουργικό, ανοιχιάτικο μέλλον στηριζόμενο στην μεγαλοσύνη των ονείρων μας και στην απεριόριστη δυνατότητα της πραγματικότητας και του ανθρώπινου πολιτισμού.

# Ιστορία ερχόμαστε!

